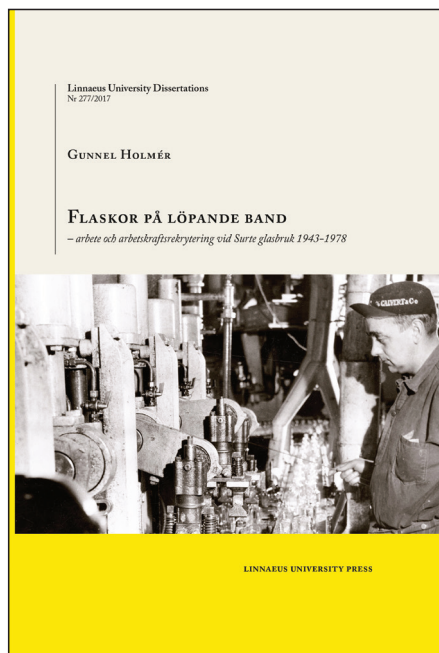

Holmér, Gunnel: *Flaskor på löpande band – arbete och arbetskraftsrekrytering vid Surte glasbruk 1943–1978*. Linnaeus University Press 2017. 204 s.

Som de flesta andra tillverkningsindustrier förändrades glasindustrin under efterkrigstiden. På Surte glasbruk i Småland tillverkades glasprodukter – buteljer och burkar – i allt snabbare takt. I sin studie ger Gunnel Holmér utrymme åt arbetspraktiker: hon synliggör det konkreta arbetet och dess villkor under den här expansiva perioden då mekanisering och ökade inslag av automatisering förändrade arbetsförhållanden. I fokus för avhandlingen *Flaskor på löpande band – arbete och arbetskraftsrekrytering vid Surte glasbruk 1943–1978* står arbetsuppgifter, arbetsorganisation och arbetskraftsrekrytering.

Med sin studie vill Holmér öka kunskapen om arbetet inom den mekaniserade glasindustrin i Sverige under den här perioden. Detta utgör den övergripande målsättningen. Hon beskriver sin avhandling som en fallstudie vars syfte är att analysera kvinnors roll i glasproduktion och (citrat) "att kasta nytt ljus över rekryteringen av utländska arbetare till glasbranschen". Vid glasbruket arbetade ett stort antal människor, i början av 1950-talet främst män födda i Sverige och senare även om ett ökat antal kvinnor. På 1960-talet ökade andelen utrikesfödda arbetstagare, såväl kvinnor som män som flyttat till Sverige från andra länder sökte sig till Surte glasbruk. Många av dessa kom från Finland.

Med de förändringar i teknik som infördes under förra delen av 1900-talet formades nya arbetsuppgifter, präglade av varierande inslag av rutinsysslor, tempoarbete och uppgifter som förknippades med yrkesskicklighet. I studien beskrivs arbetsmoment och arbetsvillkor, och Holmér redogör bland annat för den konkreta glasframställningen och det arbete som utfördes av maskinmästarna som ansvarade tillverkningen och deras medhjälpare. Inte

minst maskinmästarens arbete krävde yrkesskicklighet. Holmér tar oss därtill till synkammaren, till det syningsarbete som krävde koncentration och högt tempo och som dessutom utfördes i en bullrig miljö.

I början av 1970-talet tillverkades en miljon glasförpackningar per dag. Liksom många andra tillverkningsindustrier hade Surte glasbruk svårigheter att rekrytera arbetskraft; det fanns behov av arbetande som skulle ta sig an både uppgifter som betecknades som kvalificerade och uppgifter som kategoriserades som okvalificerade. När Holmér studerar hur maskintillverkning och förändrad teknologi påverkade organiseringen av arbetet, bemanningen och rekryteringen sätts genus och etnicitet i fokus. Vem utförde olika arbetsuppgifter och under vilka villkor? Vilka kvalifikationer krävdes? För vem öppnades karriärvägar inom organisationer? Hur fördelades den så kallade stanntiden?

I avhandlingen studeras arbetskraften sammansättning och fördelningen av arbetsuppgifter vid Surte glasbruk mellan åren 1943 och 1978. Holmér låter sin studie ta avstamp i en presentation av forskning som berör glasarbetarna och glastillverkning samt den expertinvandring som historiskt sett präglat organisering av glasarbete. Hon redogör även för studier som berör den omfattande arbetskraftsinvandringen till Sverige och dessutom presenterar hon forskning om

genusarbetsdelning och kvinnor i mansdominerad industri.

På Surte glasbruk hade maskinmästaren ersatt glasblåsare och redan under mellankrigstiden hade det skett en övergång från hantverksmässig till mekaniserad glastillverkning. På ett annat glasbruk, Kosta glasbruk, var tillverkningen av glasföremål fortsättningsvis utformad på ett annat sätt. Där tillverkades formgivet konstglas på ett hantverksmässigt sätt. I en tidigare studie, i licentiatavhandlingen *Kosta glasbruk – en etnisk smältdegel? Arbetet och arbetskraftsinvandring 1943–1973* (Smålands museum 2009), har Holmér studerat arbetet på Kosta utifrån en snarlikt ansats och frågeställning. Detta möjliggör en jämförelse, en komparation som också är inbyggd i den nu föreliggande avhandlingen.

Till bägge bruk rekryterades invandrad arbetskraft för uppgifter som var mindre kvalificerade – till Kosta främst från sydeuropeiska länder, till Surte från nordiska länder, huvudsakligen då från Finland. Ännu under efterkrigstiden präglade expertinvandring sammansättningen av arbetskraften vid Kosta bruk och yrkesskickliga arbetare rekryterades från länder utanför Norden. I sin tidigare studie över arbetets organisering vid Kosta visade Holmér att tilldelningen av arbetsuppgifter inte primärt styrdes av etnicitet utan av företagets efterfrågade funktioner och de sökandes kvalifikationer. I den studien visades också att kvinnor oavsett etnisk tillhörighet utförde rutinsysslor.

I sin doktorsavhandling om arbetet på Surte skildrar Holmér hur grupper som på en samhällig nivå har setts en arbetskraftsreserv – kvinnor – eller som ersättningsarbetskraft – invandrare – placerar sig inom en specifik och avgränsad organisation, ett tillverkningsföretag. Holmér uppmärksammar diskriminering av olika slag, och inspirerad av en studie som Denis Frank har gjort väljer hon att laborera med en teoretisk ansats som utformats av Charles Tilly. Holmér lägger sin studie på organisationsnivå, men genom valet av teoretiskt begrepp – Tillys begrepp beständig ojämlikhet – kan hon relatera handlingsmönster inom ett företag till ett mera strukturellt plan. Enligt den amerikanske sociologen Tilly uppstår ojämlikhet i växelverkan mellan yttre och inre kategorier. Som exempel på yttre kategorier nämner Tilly distinktioner som man/kvinna, vit/svart och medborgare/utlänning. Som exempel på inre kategorier omnämner han lärare/elev och skillnaden mellan kvalificerade och okvalificerade arbetare. Medan de förra kategorierna emanerar ur det omgivande samhället ges de senare betydelse inom en specifik organisation. Om dessa kombineras på ett särskilt vis

uppstår kategoriell ojämlikhet och i sin analys av om och hur detta sker faller Holmér tillbaka på Tillys förståelse av exploatering (en ökad avkastning genom att samordna arbetsinsatser), möjlighetsansamling (nätverk som gör att bara vissa vinner på det), efterlikning (organisationsmässigt), anpassning (inbördshjälp, praktiker).

På basis av detta resonemang skapar Holmér konkreta frågor som också möjliggör komparation: hur kombineras de yttre kategorierna kvinna/man och svenskfödd/invandrad med de kategorier som var interna? När Holmér formar sina frågor beaktar hon även genushistoriska teoribygggen, men hon ger också utrymme åt Tillys tolkning av genus och underordning. Tilly framhåller att kvinnor oftast verkar inom kontroll- eller anbuds-system medan män tenderar att återfinnas inom lojalitetssystem.

Till grund för studien ligger ett omfattande källmaterial – i första hand AB Surtes glasbruks arkiv men också material från Länsarbetsnämndens arkiv, Kungliga Arbetsmarknadsstyrelsens arkiv (AMS) samt Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek. Holmér utnyttjar även ett pressarkiv samt samtida studier av glasbruket och i studien kombineras kvantitativa och kvalitativa angreppssätt. Det är dock beklagligt att intervjumaterial ges mindre utrymme i den här studien än i den om Kosta glasbruk.

I avhandlingen beskrivs arbetspraktiker och arbetsmoment i relation till tekniska förändringar – det handlar om förarbete, hyttarbete, syning och efterarbete. Därefter redogörs för utbildningsmöjligheter, bland annat den internutbildning som arrangerades under 1950- och 60-talen och som gav de manliga arbetarna möjligheter till avancemang. I avsnittet om arbetsvillkor och arbetsförhållanden läggs fokus på arbetet i synkammaren, en arbetsmiljö som av de samtida beskrevs som ett "hopplöst fall". Därtill förs en diskussion om hur arbetsskicklighet och kunnighet tolkades och värderas.

Holmér redogör för de migranter, Sverige-födda och andra, som rekryteras till bruket. År 1964 arbetade 661 personer på glasbruket, 252 (eller 38,1 %) var födda utanför rikets gränser. År 1972 tillhörde en knapp majoritet av de 613 personer som arbetade vid glasbruket gruppen arbetskraftsinvandrare. Detta år utgjorde kvinnor ca 25 % av alla arbetstagare.

På 1950-talet utgjorde kvinnorna ungefär en tiondedel av arbetskraften och de arbetade främst med paketering, dekorering och på det som kallades plåtlocksavdelningen. Redan innan nattarbete tilläts år 1962 hade företaget genom dispensförfarande anställt kvinnor i skiftesarbete. Då öppnades också synarkurser

både för män och kvinnor, och de första kvinnorna anställdes till synkammaren år 1961. År 1967 utgjorde kvinnorna 48 % av synarna, några år senare var de i majoritet. I sin redovisning av arbetet vid Surte utgår Holmér från personalstatistik och personalakter – speciell fokus läggs på löneuppgifter. I en studie som gjordes år 1972. Då utgjorde kvinnor födda i Finland den största gruppen som arbetade i synkammaren. Intressant nog visar Holmér att kvinnornas villkor diskuterades förhållandevis sällan även om man inom företaget började tillämpa en likalönsprincip från början av 1960-talet.

Kosta-studien hade visat att tilldelningen av arbetsuppgifter i första hand styrdes av företagets efterfrågade funktioner och de sökandes kvalifikationer, inte primärt av etnicitet. Men medan de kvalificerade utlandsfödda arbetarna, främst glasblåsarna, kunde avancera inom företaget, var det svårare för de utlandsfödda männen som rekryterats som hjälparbetare att skapa sig en bra position. I sin tolkning pekar Holmér härvidlag på inslag av beständig ojämlikhet. Vad gäller männen pekar Holmér på en annan utveckling på Surte glasbruk. Hon framhåller att nyanställda män som kommit in i okvalificerade uppgifter senare kunde placera sig i kvalificerade uppgifter. Avancemang var möjliga också för de män som rekryterats för uppgifter av okvalificerad art. Även om vissa tendenser till diskriminering fanns hävdar Holmér att manliga arbetare från andra länder inte systematiskt utsattes för beständig olikhetsskapande.

Vid bägge bruk tilldelades kvinnor, oavsett etnisk tillhörighet, rutinsysslor. De kategoriella skillnader som baserades i genus var således

starka – kvinnor rekryterades systematiskt till funktioner som fodrade lägre utbildning, som gav lägre lön och som förknippades med lägre grad av yrkesskicklighet. Arbetet organiserades på ett sätt som gjorde att de yttre och inre kategorierna samverkade och lade grund för beständig ojämlikhet inom organisationen.

I slutdiskussionen framhåller Gunnel Holmér därför att etnicitet inte alltid var förknippat med arbetsorganisation och att det inte finns "tydliga belegg för beständig ojämlikhet baserad på etnicitet". Även efter att arbetet mekaniserats och automatiserats var "genus till kvinnors nackdel överordnat etnicitet i arbetsorganisering".

Holmér uppmärksammar ojämlikhetens olika grader av beständighet, men med en något fyrkantig användning av de valda teoretiska redskapen tenderar skribenten ändå att underskatta etnicitetens betydelse och de nyanländas klassbaserade villkor. I studien analyseras sambanden mellan klass och etnicitet i en för liten omfattning, och medan klassbegreppet faller i skymundan hämmas etnicitetsanalysen av en för oklar begreppsanvändning. Skillnaderna mellan olika grupper av kvinnor – ålder, civilstånd och födelseplats – uppmärksammas inte tillräckligt grundligt.

Avhandlingen bidrar tvivelsutan med ny kunskap om mekaniserad glasindustri och om förskjutningar i organiseringen av arbetet. En av avhandlingens styrkor ligger i den fruktbara sammankopplingen av olika forskningsfält: det konkreta fabriksarbetets historia, genushistoria och migrationshistoria.

Ann-Catrin Östman

Migrationsinstitutets svenskspråkiga avdelning, Centret för Svenskfinland, har tidigare varit beläget i Kronoby folkhögskola. Från och med början av september 2017 kommer enheten att fungera i Åbo Akademiens utrymme i Vasa.

Siirtolaisuusinstituutin ruotsinkielinen toimipiste Centret för Svenskfinland siirtyi Kruunupyystä Vaasaan Åbo Akademin tiloihin syyskuun 2017 alusta lähtien.

**Den nya adressen är
Uusi osoite on**

**MIGRATIONSINSTITUTET
Centret för Svenskfinland**

Åbo Akademi
B4, PB 311
65101 VASA

Salonen, Erja-Riitta (toim): Suomiart 2017.
65 s.

Suomiart 40 vuotta

Ruotsinsuomalaisten kuvataiteilijoiden yhdistys, *Suomiart* (www.suomiart.se), vietää tänä vuonna 40 juhlavuottaan. Täysien vuosien kunniaksi järjestettiin 22 taiteilijan yhteisnäyttely *Marjatta Nenanderin* omistamassa *Galleria Cupidossa* Tukholman Vanhassakaupungissa. Näyttelyn yhteydessä (31.5.2017) julkistettiin myös *Erja-Riitta Salosen* toimittama taiteilijamatrikkeli yhdistyksen taiteilijajäsenistä *Suomiart 2017*.

Tunnelmallinen, keskiaikainen *Galleria Cupido* tarjosi mainiot tilat teoksille, jotka oli sijoitettu taidokkaasti kunkin taiteilijan erityisyyttä korostaen. Esillä oli veistoksia, taidegrafiikkaa, valokuvia sekä öljy-, akvarelli- ja akryylitöitä. Matrikkeliin ja juhlaohjelmien ei saatu varoja, joten on toimittu omakustantein ja talkoovoimin. Mieltä ylentävää palautetta tuli yleisön kiinnostuksen ja runsaan kävijämäärän myötä.

Taiteilijamatrikkeli on kunnianosoitus Suomiartin aktiivisille taiteilijoille. Se sisältää yhdistyksen historiikin suomeksi ja ruotsiksi sekä esittelee 51 jäsenen taiteilijaprofiilit. Jokaiselta taiteilijalta on perustietojen ja muotokuvan lisäksi näytteenä yksi taideteos. Pienet voimalauseet, aforismit piristävät ja antavat syvyyttä. Yksi lause voi ilmaista henkilökohtaisen taiteentekemisen ytimen ja antaa katsojalle assosiaatioita. Kirjan lopussa on luettelo kaikista Suomiartin jäsenistä (106).

Marja Siekkisen kirjoittama johdanto, lyhyt historiikki kuvaa valaisevasti yhdistyksen vaihteita ja merkitystä. Yhdistys perustettiin 1977

eli aikana, jolloin ruotsinsuomalaiset harrastuspiirit järjestäytyivät mm kirjallisuuden, kuvataiteen, teatterin ja arkistoinnin alalla. Näistä kuvataiteilijat olivat sittemmin vireimpien joukossa järjestäen taidekursseja, yksityisiä- ja yhteisnäyttelyjä, taidehuutokauppoja, ateljeevierailuja, retkiä ym. Viimeisen parikymmen vuoden ajan yhdistyksen puheenjohtajana on toiminut taiteilija, kalligrafi *Ulla Honkanen*, tulisielu, joka on laajentanut Suomiartin toimintakenttää. Yhdistyksen jäsenyys ja vuoden ruotsinsuomalaisen taiteilijan valitseminen ovat tukeneet monen harrastajan nousua kuvataiteen ammattilaiseksi Ruotsissa ja Pohjoismaissa.

Kuvataiteilijat ja kirjoittajat toimivat yhteistyössä. Kirjakauppa, kirjastot ja kirjakahvilat tarjoavat näyttelypaikkoja. Kuvataiteilijat kuvittavat kirjailijoiden teoksia, galleriat järjestävät kirjanjulkaisutilaisuuksia. Molempien taidelajien edustajat toimivat rinnakkain vuotuisilla *Ruotsinsuomalaisilla kirja- ja kulttuurimessuilla*. Seuraavilla messuilla (11.11.2017) nimetään jälleen uudet vuoden ruotsinsuomalaiset taiteilijat ja jatketaan merkivuoden juhlintaa.

Suomiart 2017 taiteilijamatrikkeli antaa selkeän käsityksen ruotsinsuomalaisten taiteilijoiden erilaisista taustoista ja taidetyyleistä, yhdistyksen vaiheista ja noususta sekä luovuuden ilosta. Tyylikäskantinen matrikkeli sopii erinomaisesti lahjakirjaksi taiteesta kiinnostuneille.

Irene Virtala